

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Vybrané tématické části pro kurz 5RE 204

Regionální a municipální ekonomie

Místní rozvoj a regionální politika

J. Macháček

Úvodní poznámka

Tento text byl pro účely výuky zpracován a doplněn podle stejně nazvaných kapitol v autorových skriptech „Úvod do prostorové ekonomie“ (Universita Pardubice, Pardubice, 2008, ISBN 978-80-7395-099-6)

Je málo pojmů s takovou frekvencí používání jako je místní rozvoj. Představy o podstatě a obsahu tohoto procesu bývají navzdory tomu velmi vágní. V zájmu zpracování a využívání rozvojových koncepcí je zapotřebí tyto představy upřesnit a také rozlišovat výlučně ekonomické a ostatní přístupy k rozvoji. Zvláštní pozornost zasluhuje problém souměřitelnosti užitků jednotlivých rozvojových záměrů.

Rozvoj chápeme jako proces změn, k nimž dochází postupně a které přinášejí narůstání efektivity a účelnosti, pokud jde o využívání zdrojů, o uskutečňování (využívání) možností, podmiňujících pohyb z původního stavu do stavu žádoucího.

Klade se důraz na odlišování pojmů růst a rozvoj, když podstatu druhého z nich se spatřuje v dosahování (vznikání, jde-li o neovlivňovaný proces) kvalitativních (strukturálních) změn (viz Perroux, 1961). V tomto smyslu není rozvoj protějškem růstu ani jeho alternativou. Většinou proces rozvoje růst zahrnuje, avšak selektivně podmíněně. Růst je v tomto pojetí nástrojem, nikoliv nutným cílem.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Spojujeme-li výklad pojmu rozvoj s územními celky, vyhovuje jeho výše charakterizované základní pojetí, shrnuté do následujícího vymezení: Rozvoj představují pozitivně hodnocené změny, podmíněné efektivním využíváním zdrojů a probíhající v zájmu dosahování určitých cílů (více či méně specifikovaných). K těmto změnám může docházet i bez konkrétních záměrů. Nezřídka mají, ale nemusí mít, růstovou povahu.

Zabýváme-li se místním rozvojem, vystupuje do popředí také odvěký a všudypřítomný problém vztahů mezi částí a celkem. Rozvoj se uskutečňuje v území, které je součástí větších celků. Nevyhneme se otázkám, co tvoří podstatu tohoto většího celku, co podmiňuje zachování jeho funkcí, na nichž jsou závislé i jeho části, jaké dopady má na daný celek rychlý růst či rozvoj ve všech nebo v některých jeho částech, jaké jsou závislosti částí mezi sebou a částmi a celkem. Smysl místního rozvoje se tedy nevztahuje pouze na sledované územní jednotky samy o sobě, ale týká se také územních celků a systémů, do kterých tyto jednotky patří. (Podobná hlediska spadají do oblasti vnějších vztahů regionů - sídel. Tyto vztahy však zahrnují i řadu dalších aspektů.)

Typologie rozvoje nabízí množství možností. Tématika územního rozvoje je zpracována v početné literatuře a výběr referenčních pramenů, v nichž pojetí rozvoje koresponduje vymezenému, může být vcelku rozsáhlý. Soustředíme se níže na tři základní výkladové modely územního rozvoje.

1. Místní ekonomický rozvoj

Konkretizaci rozvoje ve smyslu místním a věcném představuje pojem místní ekonomický rozvoj, na který se zaměřuje řada autorů (viz např. Hughes 1991; Blakely, 1988). Podstatou takto chápaného rozvoje je především formování fyzických, lidských, sociálních a institucionálních zdrojů a využívání z něho plynoucích komparativních výhod k vytváření ekonomické základny fungující trvale a s přiměřenou mírou nezávislosti. Důraz se klade na trvalé dosahování souladu mezi fyzickými (přírodními i umělými) a lidskými zdroji. Z hlediska ekonomické situace územního celku a také stavu (typu) rozvoje rozlišuje nejjednodušší typologie lokality (regiony), pro něž jsou charakteristické:

- a) růst,
- b) restrukturalizace,
- c) stabilita,
- d) degenerace, regrese.

Žádná z výše uvedených základních variant - dokonce ani degenerace - nevyklučuje hodnocení z hlediska rozvoje s ohledem na možnosti, cíle a ostatní výše zmíněné atributy.

Klíčovou pozici mezi záměry územního ekonomického rozvoje jako ovlivňovaného procesu má v tradičním výkladu (viz Blakely, 1988) množství a skladba pracovních příležitostí. V tomto ohledu se předpokládá aktivní role místních i nadmístních institucí (především veřejné správy), případně i firemního sektoru. Do okruhu dalších ekonomických cílů se zahrnuje úroveň příjmů obyvatelstva, efektivita investiční činnosti (soukromé i veřejné), dosahování pro dané území nejvhodnější odvětvové struktury (včetně odpovídajícího stupně diversifikace ekonomické základny), zajištění potřebného objemu veřejných investic a dostatečná nabídka zboží, služeb i veřejných statků. V každé z oblastí, kterou reprezentují výše uvedené hlavní cíle, je řada cílů dílčích (podrobněji viz např. Hughes, 1991) a cílů, které jsou specifické pro dané územní celky.

Argumentuje se tím, že instituce a ekonomické subjekty všeobecně vždy rozvoj ovlivňují, ať již svou činností či pasivitou, žádoucím či nežádoucím způsobem. Rozvoj se klade do funkční závislosti na mnoha faktorech, mezi které patří především: přírodní zdroje, pracovní potenciál, kapitálové investice, odvětvová struktura, technologická vybavenost, dopravní podmínky, stav technické a sociální infrastruktury, rozsah činností a úspory z něj plynoucí, poptávka po produktech místního původu a možnosti exportu, schopnosti a aktivity místních správních institucí, regionální politika a počínání centrálních správních institucí, ekonomické rozhodování lokalizovaných ekonomických subjektů, zájmy a počínání vnějších ekonomických subjektů.

Pokusy o souhrnnou teorii místního ekonomického rozvoje (viz Blakely, 1988; Hughes, 1991 a další) sdružují výše zmíněné faktory a záměry. Výsledky těchto pokusů představují spíše referenční rámec než výkladovou základnu. V první řadě, jak již bylo řečeno,

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

zahrnují problém zaměstnanosti. Bere se zde v úvahu neoklasický předpoklad, že vývoj přinášející nižší mzdové sazby a nižší provozní náklady generuje zaměstnanost. Tento předpoklad na sebe váže dvě další podmínky: zvyšování celkové kvality dané lokality tak, aby vznikaly zvláštní podněty k lokalizaci a zvyšování reálné hodnoty, kterou zaměstnavateli poskytují pracovní síly.

Pro naplňování obou těchto podmínek existuje dosti široký okruh možností, zahrnující vytváření infrastruktury, programy zvyšování kvalifikace, ovlivňování struktury lidských zdrojů a další. Zásadní je v tomto ohledu přesun těžiště zájmu a aktivit z poptávkové strany na stranu nabídkovou jako výraz snahy o koncepční územně orientované řešení.

Vedle zaměstnanosti se při utváření souhrnného teoretického výkladu ekonomického územního rozvoje dostává do popředí problém ekonomické základny jako systému tvořeného nejen produkujícími ekonomickými subjekty, ale všemi dalšími prvky ovlivňujícími ekonomickou výkonnost. Složkou tohoto systému, která má v daném ohledu prominentní postavení, je institucionální struktura se svými přímými či nepřímými vazbami na ekonomické subjekty. Jádrem této struktury tvoří územní veřejná správa.

Úloha institucionálních struktur spočívá ve vymezení a vyhodnocování rozvojových cílů v území, v identifikování a rozboru problémů územní ekonomiky i v přizpůsobování institucionální struktury samé požadavkům ekonomického vývoje. Ve vytváření mnohostranných vztahů mezi institucionálními prvky a hlavními ekonomickými subjekty v území se spatřuje cesta k dosahování rovnováhy mezi zájmy ekonomických subjektů a zájmy místních obyvatel a veřejnosti.

Pro výklad územního rozvoje je nepostradatelnou součástí hledisko lokalizace. Teorie a praxe lokalizace se vyvíjí. Váha, přisuzovaná dříve hlavním lokalizačním faktorům (zdroje - vstupy, trhy, dopravní podmínky, pracovní potenciál) se relativizuje. Vazba ekonomických činností na tyto faktory je mnohem volnější než v minulosti. Příznivé lokalizační podmínky pro určitý typ činností nemusí být samy o sobě zárukou dosahování rozvojových cílů. V některých situacích tyto podmínky pozbyly význam jako faktory přitahování (pull factors), protože mnohé ekonomické subjekty přestaly být na nich závislé

(pozice vyjadřovaná termínem footlose) nebo tuto závislost mohou kompenzovat. Váhu však na druhé straně získaly odpuzující faktory (push factors). Nevhodné sociální podmínky, vysoká kriminalita, nekvalitní životní prostředí, nedostatečná kulturní vybavenost, neuspokojivá úroveň vzdělávacích zařízení a množství dalších okolností způsobuje, že firmy i migranti se určitým regionům a lokalitám vyhýbají, což má nepříznivý účinek na jejich rozvojové možnosti.

Rozvojová teorie uplatňuje pojem lokalizačně stimulující faktory (location inducing factors), které jsou vázány na výše charakterizované kvalitativní stránky lokality. Vytváření příznivého, přitažlivého prostředí v nejširším smyslu může být podstatně účinnější než výskyt specifických lokalizačních podmínek tradičního typu. Všeobecně se uznává, že např. výskyt historických lokalit může být v tomto ohledu účinnější než některé ryze ekonomické faktory. Jestliže se ve vyspělých západních zemích setkáváme ve městech, kde je patrná ekonomická výkonnost, s mimořádnou péčí o kulturně historický fond, má to vedle objemu zdrojů využitelných pro zmíněnou péči i tuto příčinu.

Intelektuální centra, na poznatkovém fondu založené aktivity a takto orientované instituce jako univerzity, výzkumná pracoviště, informační centra a střediska managementu a správy se v teorii místního ekonomického rozvoje považují za složku zvláštního významu. Je tomu tak i proto, že potenciál lidských zdrojů, k jehož růstu tyto instituce zásadním způsobem přispívají, se dnes považuje za rozhodující faktor rozvoje.

Posuny v hlavních součástech teorie místního ekonomického rozvoje, k nimž došlo v porovnání s původními teoretickými východisky, lze charakterizovat takto:

e) dřívější důraz na nárůst počtu firem zvyšující počet pracovních příležitostí byl vystřídán zájmem o firmy, které poskytují pracovní místa kvalitativně odpovídající vývoji místní populace;

f) místní ekonomická základna přestává být chápána jako síť producentů a souhrn sektorů, ale je nazírána jako vysoce integrovaný systém, v němž mají významnou pozici i mimoprodukční prvky;

g) analýza lokalizačního chování se již tolik nesoustřeďuje na fyzicky založené komparativní výhody, ale o to více si všímá komparativních výhod plynoucích z kvality

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

prostředí v nejširším smyslu tohoto pojmu - z aspektu ekonomického, environmentálního, sociálního, urbanistického i kulturního;

h) potenciál znalostí, informací a intelektuálních schopností není v místním měřítku budován a realizován pouze prostřednictvím nabídky pracovní síly, ale projevuje se i aktivitami v dané sféře působících institucí, profesních komunit a na tomto potenciálu založených ekonomických subjektů.

V důsledku uvedených i dalších skutečností je místní rozvoj často ztotožňován s ekonomickým rozvojem, jehož atributy byly charakterizovány výše. Jsou-li pro pojetí rozvoje určující vedle ekonomických i podmínky sociální, environmentální, psychologické, kulturní a urbanistické, ekonomickým faktorům přísluší zprostředkující úloha, pokud jde o dosahování všech ostatních typů cílů. Při tomto výkladu však nelze opomíjet vliv svou podstatou mimoekonomických faktorů na ekonomické poměry.

2. Mnohorozměrný rozvoj

Další z konceptů rozvoje, jimiž se zabýváme, možno označit jako mnohorozměrný rozvoj (regionální, místní), v němž ekonomické parametry tvoří jednu z jeho součástí, zatímco součástí další mají spíše mimoekonomický charakter, i když rozdíl mezi ekonomickými a mimoekonomickými parametry lze často relativizovat.

Rozvoj se hodnotí a vymezuje především v těchto primárně mimoekonomických sektorech: využívání půdy; tvorba a ochrana životního prostředí a biosféry; bydlení; urbanismus, stavby a fyzické struktury všeobecně včetně jejich estetické a architektonické kvality; dopravní podmínky; vztah sídel k jejich zázemí; možnosti rekreace a sportovních aktivit; sociální podmínky (včetně vzdělávání, péče o zdraví a sociální péče); populační vývoj a ekistika; kulturně historické statky a hodnoty; sektor využívání volného času souhrnně.

K charakteristice jednak potřeb a možností, jednak existující či očekávané rozvojové strategie v územním celku, možno využít řady typologických postupů. Pokládáme-li za atributy rozvoje mnohohrstevnost, variabilitu a diversitu, potom četné varianty volby kritérií

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

a možnosti jejich kombinací vytvářejí rozsáhlou typologickou základnu. Jedna z možných typologií využívá hodnocení stavu a vývojových možností v základních věcných oblastech podle vybraných kritérií. Do uvažované typologie nezahrnujeme ekonomickou oblast vzhledem k její výše připomenuté instrumentální podstatě. Slučováním omezíme počet ostatních věcných oblastí na následující:

- A. Populační vývoj a ekistika,
- B. Bydlení, vybavenost obytného území, infrastruktura, doprava, rekreace,
- C. Sociálněekonomické a psychologické podmínky (zaměstnání, životní standard, bezpečí, etika),
- D. Kulturně historické dědictví, kulturní statky a hodnoty se v naprosto převažující většině zemí nevyskytují,
- E. Tvorba a ochrana prostředí včetně urbanismu, vzhledových kvalit uměle vzniklých složek prostředí a využívání půdy.

Rozvojové procesy a cíle, zejména když přísluší do rozdílných věcných oblastí, se vyznačují rozmanitými typy vztahů. Mohou se vzájemně doplňovat či podmiňovat, mohou být vůči sobě konkurenční, případně vyvolávat náklady příležitosti, mohou se integrovat nebo vzájemně podporovat, mohou být vůči sobě relativně nezávislé.

Územní a regionální rozvojové koncepce (plány) představují v současné praxi nejvhodnější dokumentační základ pro vyjádření vztahů mezi cíli různé věcné podstaty. Za nejexponovanější oblast těchto vztahů se dnes považuje dosahování rovnováhy mezi ekonomickými a environmentálními záměry a hodnotami. Konkurence mezi těmito dvěma oblastmi je však často pouze zdánlivá. Oba typy záměrů se nemusí vzájemně vylučovat. Úsloví co je ekologické je zároveň ekonomické odpovídá principům strategicky pojatého hospodaření v území. Velmi důležitou součástí mnohosektorově koncipovaného rozvoje jsou procesy a cíle vyplývající z nadregionálních (vnějších) funkcí lokalit, sídel či regionů. Tyto funkce vyjadřují příslušnost územních celků do prostorových systémů vyšších řádů. Tato příslušnost mimo jiné znamená, že regionální (místní) rozvoj zahrnuje a integruje i cíle, které nejsou totožné se zájmy komunity či její převažující části, ale v určitých ohledech vyjadřují jednotu této komunity a širšího územního společenství.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Hledáme-li ilustraci tohoto vztahu v oblasti extrémů, lze si např. představit archeologicky cennou lokalitu v intravilánu, kterou by místní společenství chtělo využít pro ekonomicky výhodnou výstavbu objektů v centru města. Zájmy na národní úrovni takovýto záměr vylučují. Město je součástí národního společenství, proto tyto zájmy respektuje a zabudovává do své rozvojové strategie. Mezi územní celky, v nichž může vznikat nesoulad či dokonce konflikt mezi místními zájmy a nadregionálními funkcemi, patří i historicky významná sídla a území, kde se provádí ochrana přírody a biosféry (např. biosférické rezervace).

S prosazováním decentralizace se uplatňování nadregionálních zájmů při koncipování územního rozvoje stává v řadě ohledů problémem. Ve vyspělých zemích je příznačná mnohostranná vůle rozpory související s nadregionálními zájmy řešit a tím i potvrzovat sounáležitost s územními systémy. Územní celky, podobně jako lidé, kteří v nich žijí (jedinci či skupiny), si vytvářejí a uplatňují svou identitu, jež spočívá dílem v nich samých, dílem ve větších celcích, s nimiž jsou existenčně spjaty a reálně jsou (i cítí se být) jejich součástí. V tomto smyslu vznikají a jsou přijímány nadregionální funkce ovlivňující rozvoj územních celků.

Koncept mnohorozměrného rozvoje navozuje představu jednotné zdrojové základny, poskytované ekonomikou. Při tomto chápání jsou mimoekonomické cíle (a změny) v závislém postavení na relativně autonomním rozvoji ekonomickém. Beze vší pochyby jsou veškeré záměrné změny v obecném smyslu ekonomicky podmíněny. Avšak logicky vzato, ekonomické cíle, aktivity a výkony samy o sobě nepředstavují finální užitek, tedy hodnoty a stavy dosahované pro ně samé, jejichž primárním smyslem nejsou vstupy dalších činností.

Ekonomické cíle jsou vymezovány podle potřeb tvorby zdrojů. Protože zdroje, které ekonomika vytváří, jsou s ohledem na neohrazené možnosti jejich finálního užití vždy relativně omezené a nedostačující, územně rozvojová strategie řeší problém rozdělování těchto zdrojů tak, aby přinesly co největší efekt. Rozvojová strategie bývá chápána jako vytváření co největšího objemu zdrojů k pokrytí co nejvíce prioritně uspořádaných záměrů. Připomeňme však, že závislost řady těchto záměrů na zdrojové základně může být velmi volná či lze ji vyjádřit spíše náklady příležitosti než přímými náklady. (Kupř. urbanistický cíl

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

udržet ve městě dostatek otevřeného prostoru nevyžaduje zdroje, ale je zatížen náklady příležitosti, vznikajícími upuštěním od zástavby příslušných pozemků.) Nezapomínejme také na záměry přímo vyžadující omezení ekonomických aktivit a kapacit (ochrana památek, přírody, zlepšení prostředí a pod.), které jsou ve smyslu výše navržené definice rovněž považovány za rozvojové. V této souvislosti je rozhodujícím hlediskem vztah nákladů spojených s vytvořením a užitím zdrojů a užitků, které dosažení cílů přináší. Analýza nákladů a užitků (CBA) aplikovaná na záměry místního rozvoje může ozřejmit rozdíly mezi jednotlivými cíli, pokud jde o tento vztah.

V nejvyspělejších zemích jsou některé územní celky (města, obce) natolik ekonomicky zajištěny, pokud jde o základní funkce, že z hlediska subsystémů a hmotné vybavenosti přestává být rozšiřování zdrojové základny určujícím kritériem vývojové strategie. Těžiště rozhodování se tedy z větší části přesunuje do oblasti mimoekonomických cílů. Toto rozhodování se opírá o vyhodnocování a srovnávání možných mimoekonomických záměrů, respektujících danou zdrojovou kapacitu. Nicméně i v případě takto relativně stabilizovaných území se bere na zřetel, že vnější i vnitřní ekonomické podmínky se mění. Při rozsáhlých nárocích na zdroje může vzniknout tlak na jejich získávání nebo se usoudí, že dosahování příslušného cíle překračuje, vzhledem k daným podmínkám, rámec racionality. Proto i tam, kde jsou v popředí pozornosti mimoekonomické cíle, je jejich ekonomické zajištění klíčovou součástí rozvojové strategie.

3. Trvale udržitelný rozvoj

Vedle ekonomicky pojatého nebo „mnohorozměrného“ konceptu rozvoje zasluhuje pozornost i koncept třetí, a tím je přístup z hlediska trvale udržitelného rozvoje (TUR). Princip trvalé udržitelnosti je obecně přijímán jako axiomatická podmínka takového vývoje lidského společenství, při němž jsou zachovávány a rozvíjeny jeho základní hodnoty. Jako princip je TUR na obecné úrovni srozumitelný a bezvýhradně respektovatelný. Je-li však převáděn do podoby strategie, narážíme i v obecné rovině na problém obsahu či specifikace nároků TUR, především pokud jde o hodnocení současných potřeb a odhadování a zdůvodňování budoucích potřeb, jež mají být uspokojovány.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

K podstatě a pojetí TUR se vyjadřuje řada autorů a institucí. Připomeňme některé přístupy k definování TUR, mající užší vztah k vývoji územních celků.

Stále vlivná, i když v řadě směrů diskusí (způsoby dosahování TUR mnohonásobným všeobecným růstem nevyjímaje) Zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (pod předsednictvím G.M. Brundtlandové) s názvem *Naše společná budoucnost* definuje TUR takto: „Jde o rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez podstatného omezení možností budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Představuje proces změn, v němž využívání zdrojů, alokace investic, orientace technického pokroku a institucionální vývoj jsou v harmonii a zvyšují současný i budoucí potenciál uspokojování lidských potřeb a aspirací. V nejširším chápání je strategie TUR zaměřena na dosahování harmonie mezi lidmi navzájem a mezi lidstvem a přírodou (Brundtland, G.M. et al., 1987, s. 43, 46 a 65) .

Podle IUCN (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources - Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů). je „eco-development“ (ekorozvoj), odpovídající požadovanému TUR, rozvojem lokality, který je založen na využívání udržitelných výhod, jejich fyzikálních, biologických a kulturních zdrojů. Trvalá udržitelnost bývá rovněž spojována s kapacitou únosnosti (carrying capacity): hranice únosnosti odpovídá maximální populaci, využívající bez časového omezení daný habitat, aniž by docházelo k ubývání produktivity ekosystému(ů), na níž (na nichž) je tato populace závislá.

Porovnání nejčastěji užívaných definic TUR a jeho obsahových prvků může přinést jeho následující vymezení: Udržitelný rozvoj je cílený proces změn v chování lidské společnosti k sobě samé i ke svému okolí, směřující ke zvyšování současného i budoucího potenciálu uspokojování aspirací a potřeb lidí (i dalších druhů či bytostí - při více ekocentrické variantě definice) s ohledem na možnosti (limity) krajiny a jejích zdrojů (Nováček, Mederly a kol., 1996, s. 19).

ICLEI (The International Council for Local Environment Initiatives - Mezinárodní rada pro iniciativy zaměřené na místní prostředí) je organizace, jejímž prvořadým cílem je implementace místní Agendy 21a v jejích materiálech se obvykle TUR omezuje na podmínku, že udržitelná sídla nebudou ze svého zájmového území čerpat více zdrojů než

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

mohou pro dané účely dlouhodobě obnovovat (zdroje jsou v této souvislosti chápány v nejšířším pojetí). (Viz např.: Cities for a Sustainable Development, Material for a "Local Agenda 21", 1995.)

Uvedené i další definice a atributy TUR poskytují orientaci při výběru kritérií, jež by z daného hlediska měly vypovídat o stavu a možném vývoji prostředí územních celků.

I když srovnávání hodnocené reality s postulovanými principy v řadě ohledů vypovídá o vývoji územního celku či sídla z hlediska TUR, pro účely vyhodnocování je rozhodující soustava specifických charakteristik, jejichž výběr je přizpůsoben jejich charakteru. Význam jednotlivých charakteristik ve vztahu k TUR se liší podle velikosti posuzovaného území nebo sídla, jejich funkcí a systémů, které se v nich vyskytují. Nicméně smysl má i určení takových charakteristik, které se týkají základních vlastností území a při posuzování TUR přicházejí v úvahu bez ohledu na jeho individuální povahu.

Výběr těchto charakteristik, majících běžně podobu čísel, procent a poměrů, zahrnuje také indikátory, které obvykle nejsou chápány jako explicitní prostředky environmentální nebo ekonomické klasifikace, přičemž jevy, k nimž se vztahují, patří do kategorie „intangibles“ - obtížně definovatelných, ztěžší měřitelných (uchopitelných) fenoménů. Pokud je to však možné, i tyto jevy by měly být charakterizovány kvantitativně. Vedle indikátorů environmentální zátěže, finančních a ekonomických charakteristik, patří do zmíněného výběru kritéria normativně etická, psychologická, kvalifikační, organizační, charakteristiky týkající se životních podmínek a sociálně ekonomické podpory, materiálových zdrojů a vnější závislosti a vztahů. Mezi konkrétní kritéria kupříkladu patří: Výdaje na udržování základních fondů/hodnota základních fondů; podíl populace závislé na systému veřejné sociální podpory; procentní podíl hrubého produktu, pocházející z „trvale udržitelných“ aktivit; změny indexu ekologické diversity; index osobní prosperity (spokojenosti) a další.

Přijmeme-li předpoklad, že každá z vybraných charakteristik vypovídá o určité vlastnosti územního celku, jenž je systémem vyvíjejícím se směrem k TUR, není sestava pouhým souborem kritérií, ale analytickým modelem. Analýza zahrnuje vztahy mezi pozorovanými jevy, jejichž zkoumání se neomezuje na korelaci, ale zaměřuje se i na

určování podmínek, za nichž se pozorované účinky projevují. Právě omezená dostupnost poznatků umožňující posuzování vztahů mezi charakteristikami představuje, s ohledem na nároky příslušných šetření, bariéru, pokud jde o možnosti hodnotit vzájemné ovlivňování faktorů.

Mnoho charakteristik, které se v literatuře podílejí na vymezení a hodnocení TUR, má arbitrární podstatu. Jejich výklad i aplikace jsou subjektivně ovlivněny, přičemž hledání jednoznačného způsobu pro jejich využívání není

racionální. V souborech navrhovaných charakteristik se lze setkat i s vnitřně kontroverzními ukazateli. U mnoha indikátorů je obtížné zvolit referenční (srovnávací) hodnotu, což se částečně řeší pomocí indexů. Ty samy o sobě nevypovídají o tom, jak daný stav vyhovuje principům TUR. Sledování změn hodnot v čase a zjišťování tendencí těchto změn však umožňuje posoudit, zda a do jaké míry je vývoj ve sledovaných ohledech z hlediska TUR příznivý či nikoliv. Právě časové srovnávání je podstatným efektem, plynoucím z aplikace soustavy kritérií TUR.

Trvale udržitelný rozvoj patří mezi koncepty, které se, jako většina optimalizujících kategorií, vyznačují podmíněností, danou principem „nyní a zde“. Kritéria TUR, stejně jako rozvojové záměry, se v konkrétním území vyvíjejí. Jejich současná volba nemusí po určité době vyhovovat. Podobně při podrobnějším porovnávání územních jednotek s obdobnými znaky, jako jsou velikost, převládající funkce, odvětvová ekonomická struktura a další, zjišťujeme odlišnosti, pokud jde o adekvátní kritériální vymezení TUR. Váha jednotlivých kritérií může tedy být místně a časově proměnlivá. Stabilní základní výběrová soustava těchto kritérií však vytváří referenční rámec pro jejich užší výběr.

Jakkoliv „pružné“ je pojetí trvale udržitelného rozvoje vzhledem k různorodosti územních celků, vyjádření jeho předpokladů v případě konkrétních sídel a regionů se stane neodmyslitelnou součástí koncepcí místního rozvoje. Bude se přitom opírat o obecný teoretický základ. Prosazování trvale udržitelného rozvoje a také vyvíjející se nároky na kvalitu života se projeví i větší rozmanitostí a důslednější specifikací rozvojových záměrů.

Na základní typologické úrovni rozlišujeme podle váhy ekonomických záměrů a také prvků udržitelnosti tři výkladové modely územního rozvoje: Ekonomický, mnohorozměrný, a

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

trvale udržitelný rozvoj. S řadou faktorů vstupujících do ekonomického pojetí rozvoje je možno se setkat i při ostatních dvou přístupech.

Vnější funkce a vztahy územních celků jsou neodmyslitelnou součástí rozvojových koncepcí. Uplatňování principů trvalé udržitelnosti je mnohdy reálnější na místní než na národní či mezinárodní úrovni. Výběr kritérií trvalé udržitelnosti závisí do značné míry na povaze daného územního celku.

Regionální politika

Regionální politika představuje způsob reagování ekonomiky jednak na rozdíly v tempu a úrovni sociálně ekonomického rozvoje regionů (RP podpůrného týmu), jednak na možnosti využití specifických dispozic územních celků (RP aktivního typu). V hospodářsky vyspělých zemích se RP uplatňuje již několik desetiletí. Reálný ekonomický vývoj totiž eliminoval v minulosti předkládanou hypotézu "samočinného" dosahování prostorové rovnováhy. RP využívá k realizaci svých záměrů široký okruh nástrojů, z nichž některé se uplatňují i v českých podmínkách.

Úzký vztah regionální politiky k ekonomice veřejného sektoru, který ovlivňuje podmínky lokalizace ekonomických činností a zároveň je jednou z hlavních cílových oblastí této politiky, je příznačným rysem západoevropských národních ekonomik a nepochybně bude rostoucí měrou ovlivňovat i ekonomiku českou.

1. Pojetí

Ačkoliv se regionální politika stala hojně užívaným pojmem, vymezení jejího obsahu je doposud poznamenáno značnou mírou neurčitosti. Pod vlivem systémů regionální podpory, typických pro Evropskou Unii, se ustálila představa, že regionální politika je především nástroj pro redukování meziregionálních rozdílů. Četné pokusy o vymezení tohoto

pojmu se soustřeďují právě na tuto její formu. V podobném pojetí regionální politika představuje například "...soubor cílů, opatření a nástrojů vedoucích ke snižování příliš velkých rozdílů v socioekonomické úrovni jednotlivých regionů"(Mates,P.- Wokoun,R et al: Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy, Prospektrum, Praha 2001).

Pod zorným úhlem regionální diferenciace tedy jiné možné formy a funkce regionální politiky ustupují do pozadí. Bereme-li je však v úvahu, chápeme regionální politiku (RP) jako záměrné ovlivňování systému(ů), který je možno definovat na územních celcích, koncipované a prováděné konkrétním subjektem, jímž je zpravidla stát, orgány nadnárodních společenství, instituce veřejné správy či regionální agencie. V širším smyslu vyjadřuje pojem regionální politika přístup (postoj) k vývoji územních celků. (Možné postoje zahrnují také indiferenci.) Konkrétní regionální politika je definována cíli, podmínkami realizace, nástroji, omezeními a efekty.

Výchozí je rozlišení RP aktivního typu (RPA), využívající územní dispozice ke specifickým rozvojovým cílům, bez ohledu na relativní hospodářskou vyspělost regionu a RP kompenzačního, podpůrného typu (RPK), jejímž účelem je vyrovnávat meziregionální rozdíly cestou hospodářské výpomoci a stimulace a která je zaměřena na relativně hospodářsky méně vyspělé územní celky. Ze zřejmých důvodů je v popředí zájmu především RPK.

Ve schématu, které níže následuje jsou uvedeny znaky charakterizující regionální politiku na úrovni její základní dichotomie.

	a	b	c	d	e	f
RP	centralizovaná	decentralizovaná	dlouhodobá	krátkodobá	primárně pro region	primárně pronadřazený systém
RPA		x		x	x	
RPK	x		x			x

V literatuře (např. Demko, 1984) se často za regionální politiku považuje jakákoliv reakce veřejné správy na meziregionální rozdíly, včetně absence této reakce, jak bylo připomenuto výše.

Vývoj ve vyspělých zemích v uplynulých desetiletích potvrzuje, že mezi hlavní podněty k uplatňování regionální politiky patří:

a) Ústup od hypotézy "samočinného" dosahování prostorové rovnováhy, k němuž vedl reálný ekonomický vývoj;

b) Akceptování předpokladu, že trvale existují rozdíly v dispozicích územních celků, pokud jde o ekonomickou výkonnost, což se projevuje v jednotkových nákladech ekonomických činností, v poměrech vstupů a výstupů, v dostupnosti, rozsahu a kvalitě produkčních faktorů;

c) Hodnocení příčin a dopadů meziregionálních rozdílů v kontextu ekonomického, sociálního a kulturního vývoje celků vyšší úrovně (národní či nadnárodní ekonomiky), které se provádí důsledněji než dříve.

V "tradičním" pojetí kompenzační regionální politiky se za rozhodující priority považují míra (ne)zaměstnanosti (o 25% vyšší nezaměstnanost než je průměr v Evropské Unii zařazuje územní celek mezi zaostávající regiony) a úroveň příjmů / životní úroveň (o 25 % nižší příjmy než průměr EU mají stejný klasifikační účinek jako v předchozím případě). Podstata a koncepce regionální politiky podpůrného typu se však vyvíjí a v posledních letech se mezi prioritní znaky stejného významu stává také struktura ekonomické základny, zejména její diversifikace.

"Tradiční" pojetí podpůrné RP se vyznačuje především následujícími znaky:

1. Postuluje se ekonomická polarizace v území, jako logický a dlouhodobý jev.
2. Předpoklad podpory problémových územních celků je obvykle bez časového ohraničení, tyto celky jsou geograficky stálé.
3. Uplatňuje se centralizovaná forma RP.
4. Převládá orientace na velké, dlouhodobě působící firmy a instituce.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

5. Hospodářský růst je prvořadým kritériem hodnocení účinnosti RP.
6. Přímá opatření směřují k prostorové redistribuci produkčních faktorů.

Vývoj však přinesl - především na národní úrovni - i takové formy podpůrné RP, které jsou označovány jako "progresivní" a pro něž jsou charakteristické mimo jiné tyto jevy:

1. Problémová území se geograficky v průběhu doby mění.
2. Podpůrné či rozvojové programy jsou časově konkretizovány.
3. Klade se důraz na decentralizovanou formu.
4. Oporou RP se stávají menší firmy, založené na inovačních aktivitách.
5. Vhodná a pružně reagující struktura ekonomické báze, stejně jako rozvojové, kvalitativní cíle, nahrazují růstovou doktrínu.
6. Vytvářejí se podmínky pro vnitřní, "intraregionální" mobilitu produkčních faktorů a zdrojů na rozdíl od přímé redistribuce.

V realitě se obvykle setkáváme s kombinací znaků obou uvedených typů koncepce podpůrné RP.

Okruh postupů a prostředků, použitelných pro účely RP je značně široký a pokusy o jejich typologii jsou založeny na výběru hlavních z nich. Základní rozlišení spočívá v rozeznávání kategorie makroekonomických (monetární nástroje, fiskální opatření, protekcionismus, dotace, preference v dodavatelských vztazích, atd.) a mikroekonomických (opatření podporující potřebnou mobilitu výrobních faktorů) nástrojů.

Jiným typologickým hlediskem je rozlišení na stimulační nástroje (aplikované převážně v podporovaných regionech) a destimulační nástroje (aplikované především v relativně rozvinutějších regionech) či na postupy zaměřené na zaměstnávající subjekty (přímé investice do infrastruktury, dotace atd.) nebo na jedince a domácnosti (možnosti rekvalifikace, příspěvky na migraci apod.).

Při hodnocení účinků RP se používá řada charakteristik, kvantitativních, kvalitativních i strukturálních, mimo jiné: hrubý regionální produkt, rozsah investiční

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

činnosti a její struktura, míra diversifikace zaměstnanosti, inovační kapacita, stupeň vnější funkční závislosti firem a další.

2. Argumentace spojená s regionální politikou

Regionální politika, její formy, podmínky aplikace a efekty jsou předmětem polemik. Objevují se argumenty proti širšímu a systematickému uplatňování RP i argumenty v jeho prospěch.

Mezi argumenty problematizující RP patří:

Dochází k oslabování principu konkurence, jenž by působil i mezi územními celky.

Zdroje směřují záměrně do oblastí, kde jsou efekty jejich užití nižší, než by byly na základě spontánních reakcí ekonomických subjektů.

Oslabuje se účinek komparativních výhod.

Důsledkem je ekonomická demotivace v prosperujících regionech.

Situace jedinců a domácností má být nazírána jako jejich soukromá záležitost, v níž hledají řešení sami, bez účasti státu či podobných instancí.

Druhou skupinu názorů reprezentují následující argumenty:

Řešení problémů hospodářského systému regionu vyžaduje relativně dlouhý čas, který obvykle není k dispozici, s ohledem na zlepšení situace obyvatelstva v regionu.

Pozitivní změny v problémovém regionu jsou v různé míře závislé i na vnějších podmínkách, které nemusí být splněny (např. omezená absorpce na straně ostatních regionů, v případě většího množství migrantů).

Rozdíly v ekonomickém výkonu regionů vyplývají i z některých relativně stálých přirozených podmínek; národní hospodářský systém má přitom zájem na ekonomické integraci celého svého území.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Schopnost prostorové mobility je u pracovních sil a kapitálu mnohem nižší, než předpokládají modely dosahování prostorové rovnováhy.

10. Regionální politika reprezentuje i sociální politiku v dané zemi.

3. Přístup k regionální politice v ČR

Posuzujeme-li vztahy RP k veřejnému sektoru v českých podmínkách, zjišťujeme, že zejména s atributy "moderního" pojetí RP a s uplatňování rozhodujících skupin nástrojů se setkáváme velmi zřídka. Regionální politika v ČR je legislativně zajišťována kompetenčním zákonem Ministerstva pro místní rozvoj (zák. č. 272/1996) zákon o podpoře regionálního rozvoje (zák. č. 248/2000) a svým způsobem také Strategií regionálního rozvoje České republiky (schválenou usnesením vlády č. 682/2000), která explicitně zahrnuje možnosti uplatňování "aktivních" forem RP.

Protože se regionální diferenciace za uplynulé desetiletí z obecně známých příčin podstatně prohloubila, pozornost se soustřeďuje především na podpůrný typ RP, čemuž odpovídá i základní regionalizace hospodářských oblastí: rozvojové, strukturálně postižené, hospodářsky slabé a ostatní regiony. Dosavadní opatření se zaměřovala na zvýšenou pomoc malému a střednímu podnikání ("celoplošné" programy Rozvoj, Start, Region), opatření k omezení nezaměstnanosti ve vybraných regionech (Nový Jičín, Bruntál, Louny, Znojmo a další), podporu podnikání v agrokomplexu (program Agroregion), podporu komunální a dopravní infrastruktury a ekologické investice.

Do sféry regionální politiky se zahrnují i "programy s regionálními dopady", jako je Program obnovy venkova, uplatňování nástrojů pro aktivní politiku zaměstnanosti, investiční dotace poskytované územním orgánům, investice do dopravní, technické a sociální infrastruktury, programy ministerstva kultury souvisejícími zejména s obnovou památek a program Phare.

Mezi programové dokumenty a nástroje, o něž by se měla opírat regionální politika v ČR patří především již zmíněná Strategie regionálního rozvoje ČR, regionální programy

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

rozvoje, odvětvová opatření resortů, státní záruky za bankovní úvěry, plné či částečné úhrady úroků, poskytování dotací a půjček, poskytování prémie za vytvořená pracovní místa a další. Vedle centrálních institucí a veřejné správy na krajské úrovni by realizace RP měla být zajišťována agenturami pro regionální rozvoj.

Očekávání spojovaná s budoucí působností krajské veřejné správy a rozvojových agentur se týkají i "aktivních" forem RP, zaměřených rovněž na veřejný sektor. Vedle programů koncipovaných pro jeho jednotlivá odvětví bude nepochybně narůstat význam takových forem RP, jejichž hlavním cílem bude vytvářet podmínky pro trvale udržitelný rozvoj v regionech.

Odlišnosti ve vlastnostech územních celků se projevují v jejich ekonomické úrovni a výkonnosti. RP se zaměřuje na redukování těchto rozdílů i na využívání specifických možností rozvoje.

RP se ve vyspělých zemích běžně uplatňuje, můžeme se však setkat s teoretickými i praxi reflektujícími názory, které rozsáhlejší koncepce RP problematizují. Přístupy k RP se vyvíjejí, nicméně konkrétní programy RP sdružují jak její "tradiční", tak i "moderní" prvky. RP v ČR se opírá o programové dokumenty a řadu nástrojů, stejně tak i o institucionální zázemí.

Studijní podklady

MACHÁČEK, J. – TOTH, P. – WOKOUN, R.: Regionální a municipální ekonomie; Oeconomica, Praha, 2011, ISBN: 978-80-245-1836-7

McCANN, P. – ORTEGA-ARGILÉS, R.: Transforming European regional policy: a results-driven agenda and smart specialization. *Oxford Review of Economic Policy*. 2/2013, roč.29, s.405 – 431, ISSN 0266-903X

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

KOLEKTIV autorů: Základy regionálních věd a veřejné správy; Plzeň, Aleš Čeněk, 2011; ISBN: 978-80-245- 1836-7

Referenční Literatura

1. ALTMAN, I., CHEMERS, M.: *Culture and Environment*. Cambridge, Cambridge University Press 1984.
2. ARMSTRONG, M. TAYLOR, J.: *Regional Economics and Policy*. Oxford, Philip Allan 1985.
3. ASHWORTH, G.J. - TUNBRIDGE, J.E.: "The Tourist – Historic City, Belhaven Press, London, 1990
4. AYDALOT, P.: „Economie Regionale et Urbaine,,“, Economica, Paris, 1985.
5. BERRY, B. PARR, J.B. et al.: *Market Centers and Retail Locations*. New York, Prentice Hall 1988.
6. BLAIR, J. P.: *Urban and Regional Economics*. Boston, Irwin 1991.
7. BLAKELY, E.: *Planning of Local Development*. London, Sage and Publications 1988.
8. BRUNDTLAND, G.M. et al.: *Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press 1987.
9. *CARING for the World: A Strategy for Sustainability*. Gland, IUCN 1990.
10. *CITIES for a Sustainable Development* (Material for a "Local Agenda 21"). Köln, Association of German Cities and Towns (Deutscher Städtetag - DST) 1995.
11. CLARK, W.C., MUNN, R.E.(eds.): *Sustainable Development of the Biosphere*. Cambridge, Cambridge University Press 1985.
12. DICKEN, P., LLOYD, P.: *Location in Space*. New York, HarperCollins 1990.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

13. DI PASQUALE, D., WHEATON, W.C.: *Urban Economic and Real Estate Market*. New York, Prentice Hall 1995.
14. ELKIN, T., McLAREN, D.: *Reviving the City*. London, Friends of the Earth 1991.
15. *EUROPE'S Environment (the Dobříš Assessment)*. Copenhagen, European Environment Agency 1995.
16. *EUROPEAN Sustainable Cities*. Brussels, European Commission Expert Group on the Urban Environment 1994.
17. FOX, W.: *Towards a Transpersonal Ecology*. Boston, Shambala 1990.
18. GOODLAND, R., DALY, H., SHERAFY, S.E., DROSTE, von B.: *Environmentally Sustainable Economic Development: Building on Brundtland*. Paris, UNESCO 1991.
19. HARTSHORN, T.A.: *Interpreting the City*. New York, John Wiley and Sons 1992.
20. HENDERSON, V.J.: *Urban Development*. Oxford, Oxford University Press 1988.
21. HUGHES, J.T.: *Evaluation of Local Economic Development: A Challenge for Policy Research*. Urban Studies, 1991, No. 6, s.
22. *INTERMEDIATE Cities in Search of Sustainability European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. Dublin, 1996.
23. ISARD, W.: „Methods of Regional Analysis“, M.I.T: Press, Cambridge, Mass., 1960
24. KUIK, O., VERBRUGGEN, H.: *In Search of Indicators of Sustainable Development*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers 1991.
25. LICHFIELD, N.: *Economics in Urban Conservation*. Cambridge, Cambridge University Press 1988.
26. LYNCH, K.: *Good City Form*. Cambridge, The MIT Press 1984.
27. MACHÁČEK, J., FERRIS, J.: *The European City of the Nineteenth Century*. Praha, Trevor Top 1995.
28. MACHÁČEK, J.: *Prostorový koncept prostředí: vývoj a současnost*. Výstavba a architektura, 1992, č. 3, s.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

29. MAIER, G., TÖDTLING, F.: *Regionálna a urbanistická ekonomika*. Bratislava, Elita 1997.
30. MATHER, A.S.: *Land Use*. Harlow, Longman 1986.
31. MOLDAN, B., BILLHARZ, S. (eds.): *Sustainability Indicators: A Report on the Project on Indicators of Sustainable Development*. New York, John Wiley & Sons 1997.
32. MOLDAN, B.(eds.): *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji. Rio de Janeiro 3. - 14.června 1992*. Praha, Management Press 1993.
33. *MONITORING Human Settlements: Indicators Programme*. Nairobi, Habitat 1995.
34. MUKHERJEE, R.: *The Quality of Life*. New Delhi, Sage Publications 1989.
35. NIJKAMP, P.: *Sustainability of Urban Systems*. Aldershot, Avebury 1990.
36. NOVÁČEK, P., MEDERLY P. et al.: *Strategie udržitelného rozvoje*. Olomouc, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého 1996.
37. O'DONNELL, D. : *Tending the City*. Dublin, An Taisce 1989.
38. PEARCE, D.W.: *Cost-Benefit Analysis*. London, Macmillan Press, Ltd. 1981.
39. PERROUX, F.: *L'économie du XXe siècle*. Paris, Presses universitaires de France 1961.
40. RICHARDSON, M.: *Regional and Urban Economics*. London, Weidenfeld and Nicolson 1978.
41. SCHUMACHER, F.: *Economics*. In: McCallum I.R.M. (ed.): *Physical Planning*. London, The Architectural Press 1944.
42. *SUSTAINABLE Urban Projects*. (International Workshop on Principles of Implementation). Torino, EAUE 1994.
43. WINPENNY, J.T.: *Values for the Environment*. London, HMSO 1991.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národohospodářská fakulta VŠE v Praze

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.